

ПРАВОВА ОХОРОНА ЛІТЕРАТУРНИХ ТВОРІВ У КРЕАТИВНИХ ІНДУСТРІЯХ

Ольга Улітіна,

*кандидат юридичних наук, вчений секретар
НДІ інтелектуальної власності НАПрН України
ID ORCID: 0000-0003-0230-9477*

Стаття присвячена питанням охорони літературних творів та її значенню для розвитку креативних індустрій. У статті розглянуто питання міжнародно-правової охорони літературних творів та особливості їх охорони в Україні. Проведено аналіз норм міжнародного та українського законодавств, які стосуються питань охорони літературних творів. На основі цього аналізу визначено умови надання правової охорони літературним творам. Розглянуто питання визначення впливу правової охорони літературних творів на розвиток креативних індустрій в Україні.

Ключові слова: літературні твори, авторське право, право інтелектуальної власності, креативні індустрії, об'єкти авторського права

Вступ. Літературні твори є одним з найбільш розповсюджених об'єктів авторського права. Це спричинено тим, що вони можуть бути як повністю самостійними, так і виступати частинами інших складених творів. Така розповсюдженість має великий вплив на креативні індустрії, оскільки для багатьох з них літературні твори у різних їх видах і проявах є основою діяльності.

Літературний огляд. Правова охорона авторського права на літературні твори є предметом, який розглядався в роботах великої кількості науковців. Дослідження, присвячені цьому питанню, можна знайти у доробку В. Дроб'язко, А. Штефан, О. Штефан, О. Кулініч, І. Петренко, І. Венедіктової, Ю. Кріцака та інших. Однак охорона літературних творів у розрізі їх значення для розвитку креативних індустрій наразі у вітчизняній науковій літературі не вивчена.

Дослідження правової охорони літературних творів у контексті її важливості для креативних індустрій є актуальним з огляду на необхідність розвитку

книжкової індустрії, індустрії відеоігор та інших креативних індустрій в Україні. На сьогодні питання авторського права на літературні твори є дуже важливим для зміцнення книжкового ринку в нашій країні, особливо щодо україномовних видань.

Мета дослідження — з'ясування значення правової охорони літературних творів для креативних індустрій, встановлення умов правової охорони літературних творів.

Завдання дослідження: 1) аналіз міжнародних та вітчизняних норм охорони авторського права на літературні твори; 2) встановлення умов правової охорони літературних творів; 3) пошук та розроблення рекомендацій з удосконалення законодавства в галузі охорони авторських прав на літературні твори в Україні; 4) встановлення значення правової охорони літературних творів для креативних індустрій.

Методологія дослідження. Для встановлення особливостей правової охорони авторського права на літератур-

ні твори були використані методи аналізу та синтезу. Вирізнення певних характеристик правової охорони літературних творів у вітчизняному та міжнародному законодавствах дало змогу використати порівняльно-правовий метод. Поєднання порівняльно-правового методу та прогностичного методу в дослідженні надало змогу розробити певні рекомендації з удосконалення підходів до правової охорони літературних творів, а також законодавства в цій галузі.

Виклад основного матеріалу. До міжнародно-правових актів, відповідно до норм яких відбувається правова охорона літературних творів, належать Бернська конвенція про охорону літературних і художніх творів (далі — Бернська конвенція) [1], Всесвітня конвенція про авторське право 1952 року (далі — Всесвітня конвенція) [2], а також директиви Європейського Парламенту і Ради [3–6] і Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони [7] тощо.

Бернська конвенція оперує поняттям «літературні і художні твори», яке охоплює всі твори в галузі літератури, науки і мистецтва, у який би спосіб і в якій би формі вони не були виражені (Berne Convention, 1979). Тобто це загальне поняття, до якого входять будь-які об'єкти авторського права, наприклад книги та інші письмові твори, лекції та інші подібного роду усні твори; драматичні, хореографічні твори, музичні твори; кінематографічні твори; твори живопису, архітектури; фотографічні твори; твори прикладного мистецтва тощо. Вказана конвенція не передбачає для охорони цих творів жодних умовностей, проте абзац (2) статті 2 закріплює право країн Союзу прописати у законодавстві, що літературні та художні твори або будь-які певні їх види не підлягають охороні, якщо вони не закріплені в тій або іншій матеріальній формі (Berne Convention, 1979).

Положення Бернської конвенції застосовуються «(а) до авторів, які є громадянами однієї з країн Союзу, щодо їхніх творів як випущених у світ, так і не випущених у світ; (б) до авторів, які не є громадянами однієї з країн Союзу, щодо їхніх творів, випущених у світ вперше в одній з цих країн або одночасно в країні, що не входить до Союзу, і в країні Союзу» [8].

Нормами цієї статті закріплена категорія «твір випущений у світ», що англійською звучить як «*published work*», і під цим визначенням потрібно розуміти «твори, випущені за згодою їхніх авторів, який би не був спосіб виготовлення примірників, за умови, якщо ці примірники випущені в обіг у кількості, здатній задовольнити розумні потреби публіки, беручи до уваги характер твору» [8].

У статті 3 Закону України «Про авторське право і суміжні права» (далі — Закон) закріплено, що його дія поширюється, зокрема, на:

- «а) твори, зазначені у частині першій статті 8 цього Закону, і об'єкти суміжних прав, зазначені у статті 35 цього Закону, незалежно від місця їх першого оприлюднення (або не оприлюднені, але знаходяться в об'єктивній формі на території України), авторами яких або особами, яким належить авторське право і (або) суміжні права на них, є фізичні особи, які є громадянами України або не є її громадянами, але мають постійне місце проживання на території України, або юридичні особи, які мають місце знаходження на території України;
- б) твори, зазначені у частині першій статті 8 цього Закону, і об'єкти суміжних прав, зазначені у статті 35 цього Закону, вперше оприлюднені на території України або вперше оприлюднені за межами України, але після цього протягом 30 днів оприлюднені на території України» [9].

Тобто охорона авторським правом відповідно до українського законодав-

ства передбачена щодо творів, які були оприлюднені чи не оприлюднені. Закон містить також визначення «оприлюднення (розкриття публіці) твору — здійснена за згодою автора чи іншого суб'єкта авторського права і (або) суміжних прав дія, що вперше робить твір доступним для публіки шляхом опублікування, публічного виконання, публічного показу, публічної демонстрації, публічного сповіщення тощо» [8].

Варто вказати, що в цьому Законі також міститься термін «опублікування». «Опублікування твору — випуск в обіг за згодою автора чи іншого суб'єкта авторського права і (або) суміжних прав виготовлених поліграфічними, електронними чи іншими способами примірників твору у кількості, здатній задовольнити, з урахуванням характеру твору, розумні потреби публіки, шляхом їх продажу, здавання в майновий найм, побутового чи комерційного прокату, надання доступу до них через електронні системи інформації таким чином, що будь-яка особа може його отримати з будь-якого місця і у будь-який час за власним вибором або передачі права власності на них чи володіння ними іншими способами» [9].

Всесвітня конвенція про авторське право 1952 року також оперує поняттям «*publication*», яке має значення для визначення, чи розповсюджується на твір передбачена конвенцією охорона. В українському варіанті тексту вказаної конвенції цей термін перекладено як «випуск у світ» [10].

Стаття VI Всесвітньої конвенції передбачає, що «під «випуском у світ» у розумінні цієї Конвенції слід розуміти відтворення в якій-небудь матеріальній формі і надання невизначеному колу осіб примірників твору для читання або ознайомлення шляхом зорового сприйняття» [10]. Однак такий переклад цієї норми не цілком розкриває її суть. Більш влучно було б перекласти так: «під опублікуванням у розумінні цієї Конвенції слід розуміти відтворення у матеріальній формі і широке роз-

повсюдження примірників твору, які можуть бути прочитані або сприйняті іншим чином за допомогою зору».

Отже, законодавчо закріплене в Україні визначення «опублікування» твору відповідає закріпленому у Бернській конвенції і у Всесвітній конвенції визначенням «*published work*» та «*publication*». Тому доцільним вбачається у статті 3 Закону України «Про авторське право і суміжні права» використовувати поняття не «оприлюднений твір», а «опублікований твір», що відповідає нормам міжнародних нормативно-правових актів.

Умови надання твору правової охорони не мають чіткого закріплення, тому щодо них точаться суперечки. На міжнародному рівні у зазначених вище нормативно-правових актах підкреслюється відсутність жодних умовностей для виникнення такої охорони, але передбачається умова щодо вираження твору в будь-якій матеріальній формі. Українське законодавство також не містить вказівок щодо умов охорони авторських прав на твори, зокрема на літературні.

Однак науковці у своїй більшості сходяться на тому, що існує дві основні умови охорони твору: втілення в матеріальній формі та творчий характер. Умова вираження в будь-якій матеріальній формі є досить зрозумілою і навіть у вік цифровізації все ще залишається очевидно обґрунтованою. Проте творчий характер твору є неоднозначним та дискусійним.

Зокрема О. Кулініч вказує, що «умова творчого характеру означає, що твір повинен бути результатом творчої праці його автора» [11, 442]. Однак творчість не має чіткого визначення ані на законодавчому рівні, ані на доктринальному. Існує кілька підходів до визначення ознак творчої діяльності чи критеріїв, за якими певний твір можна визначити як такий, що створений творчою працею.

Найбільш поширеним є твердження, що «творчу діяльність характеризують дві риси: оригінальність і новиз-

на» [12, 7]. Варто зазначити, що оригінальність і новизна є в першу чергу ознаками самого твору, тобто результатом певної творчої діяльності. Зазвичай для встановлення творчого характеру твору звертають увагу на його ознаки, серед яких найважливішими вважають саме новизну й оригінальність. Однак за такого підходу нівелюється важливість характеру самої діяльності, результатом якої є певний твір, хоча саме особливості такої діяльності напряду впливають на характеристики, які отримує її результат.

Отже твір, створений особою, яка доклала творчих зусиль у процесі роботи над ним, з більшою ймовірністю буде мати творчий характер і отримає правову охорону. Для літературних творів такими творчими зусиллями можуть бути вивчення певних явищ чи історичних подій, формулювання основної ідеї та побудова сюжету, створення персонажів, вивчення спеціальної літератури, інтерв'ю або бесіди з людьми, які є прототипами героїв та багато іншого. Така діяльність має визначальний вплив на творчий характер твору та відрізняє його від суто технічних побутових текстів.

Доцільним для встановлення умов надання твору правової охорони вбачається поєднання підходів, тобто врахування як наявності у твору новизни та оригінальності, так і докладених для його створення творчих зусиль.

Важливо пам'ятати, що охороняється лише сам текст літературного твору, оскільки відповідно до Закону України «Про авторське право і суміжні права» «правова охорона поширюється тільки на форму вираження твору і не поширюється на будь-які ідеї, теорії, принципи, методи, процедури, процеси, системи, способи, концепції, відкриття, навіть якщо вони виражені, описані, пояснені, проілюстровані у творі» [9].

Літературні твори можна умовно поділити на дві категорії: 1) літературні письмові твори, до яких, зокрема, належать книги, брошури, статті тощо;

2) літературні усні твори, до яких можна віднести виступи, лекції, промови, проповіді тощо. Ознакою, яка об'єднує всі ці твори, є те, що вони складаються зі слів, тобто є словесними. Отже, головною особливістю, яка відрізняє літературні твори від інших об'єктів авторського права, є їх вираження у словесній формі.

Підсумовуючи вказане, можна визначити, що надання правової охорони літературним творам відбувається за таких умов:

- 1) твір повинен бути виражений у певній об'єктивній формі, а саме — у словесній;
- 2) твір повинен мати творчий характер, тобто мати ознаки новизни й оригінальності, а також автор повинен докласти певних творчих зусиль для його створення.

Відповідно до статті 9 Закону України «Про авторське право і суміжні права» «частина твору, яка може використовуватися самостійно, у тому числі й оригінальна назва твору, розглядається як твір і охороняється відповідно до цього Закону» [9], тобто назва літературного твору може охоронятися як об'єкт авторського права окремо від самого твору, проте вона повинна відповідати певним критеріям, зокрема бути оригінальною, мати «розрізняльну здатність», відрізнятися від інших назв у такій мірі, щоб її було легко впізнати.

Норма статті 9 Закону також має значення для охорони складених творів, таких як, наприклад, збірники, антології чи настільні ігри, які можуть складатися з різних об'єктів права інтелектуальної власності. Використовуючи частини творів для створення складених творів, необхідно дотримуватися законодавства в повній мірі.

Окрім того, у контексті норми статті 9 Закону персонаж також може розглядатися як частина твору та використовуватися самостійно. І для цього персонаж також повинен відповідати загальним критеріям надання правової охорони для будь-якого твору, тобто повинен

бути виражений у певній об'єктивній формі та мати творчий характер.

Літературні твори є основою діяльності багатьох видів креативних індустрій: книговидавництва, кіноіндустрії, комп'ютерних ігор, реклами і маркетингу тощо. У цьому контексті охорона літературних творів відіграє значну роль для розвитку цих галузей, має вирішальне значення для організації роботи цих індустрій.

Дотримання законодавства щодо створення та використання літературних творів у діяльності креативних індустрій є основою їх економічного зростання, тоді як порушення прав та намагання обійти законодавчі механізми використання прав відкидають галузь у розвитку, не даючи їй можливості виходу на міжнародний ринок.

Зокрема книговидавництво в Україні стикається з великою кількістю перешкод на шляху свого розвитку, і одна з найбільших — порушення авторського права в цій сфері. Найпоширенішим є піратство, а також «контрабандні назви, тобто книги, які незаконно ввозяться в Україну, і продаж яких не афішується» [12, 35].

Окрім того, після повномасштабного вторгнення країни-агресора на територію України галузі, що пов'язані зі створенням, використанням чи розповсюдженням літературних творів, зазнають великих втрат через воєнні дії, тому що виникає нестача робочих рук, змінюється логістика, знижується попит на продукцію у зв'язку із загальним економічним спадом у країні. Окупанти також завдають шкоди нашій культурній спадщині, знищуючи книги українською мовою.

Саме тому нині особливо важливо підтримати українські видавництва, українських авторів, які в найбільш скрутні часи продовжують стояти на боці української культури та берегти спадщину нашого народу.

Висновки. Літературні твори є основою діяльності багатьох галузей, які належать до креативних індустрій. Окрім того, такі твори мають визна-

чальне значення для розвитку культури, туризму, реклами, освіти та інших не менш важливих галузей.

У цьому контексті правова охорона літературних творів набуває особливого значення. Міжнародно-правова охорона таких творів здійснюється відповідно до низки міжнародних актів, зокрема Бернської конвенції про охорону літературних і художніх творів, Всесвітньої конвенції про авторське право 1952 року, а також деяких директив Європейського Парламенту і Ради. На національному рівні надання правової охорони літературним творам забезпечується відповідно до Закону України «Про авторське право і суміжні права».

У контексті узгодження норм вітчизняного законодавства з нормами міжнародних актів існують певні розбіжності в перекладі та трактуванні деяких термінів, зокрема щодо законодавчо закріплених в Україні понять «оприлюднений твір» та «опублікований твір». З огляду на використання на міжнародному рівні термінів «*published work*» та «*publication*» убачається за доцільне у статті 3 Закону України «Про авторське право і суміжні права» використовувати поняття не «оприлюднений твір», а «опублікований твір», що загалом відповідає нормам міжнародних нормативно-правових актів.

Правова охорона літературних творів може відбуватися за дотримання двох основних вимог: вираження в певній об'єктивній формі, а саме — у словесній; наявність творчого характеру, тобто твір повинен мати ознаки новизни й оригінальності, а також автор має докласти певних творчих зусиль для його створення.

Літературні твори є основою розвитку багатьох галузей, що належать до креативних індустрій. Завдяки поєднанню цього факту з величезною значимістю літературних творів для культури, історичної пам'яті, освіти можна говорити про важливість і вирішальну роль правової охорони літературних творів для креативних індустрій. ●

Список використаних джерел / List of references

1. *Berne Convention for the Protection of Literary and Artistic Works (as amended on September 28, 1979)*. URL: <https://wipolex.wipo.int/en/text/283698>.
 2. *Universal Copyright Convention as revised at Paris on 24 July 1971, with Appendix Declaration relating to Article XVII and Resolution concerning Article XI 1971*. URL: http://portal.unesco.org/en/ev.php-URL_ID=15241&URL_DO=DO_TOPIC&URL_SECTION=201.html.
 3. *Directive (EU) 2019/790 of the European Parliament and of the Council of 17 April 2019 on copyright and related rights in the Digital Single Market and amending Directives 96/9/EC and 2001/29/EC*. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/HTML/?uri=CELEX:32019L0790&from=EN>.
 4. *Directive 2001/29/EC of the European Parliament and of the Council of 22 May 2001 on the harmonisation of certain aspects of copyright and related rights in the information society*. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A32001L0029&qid=1648284143554>.
 5. *Directive 2006/116/EC of the European Parliament and of the Council of 12 December 2006 on the term of protection of copyright and certain related rights (codified version)*. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A32006L0116&qid=1648284143554>.
 6. *DIRECTIVE 2004/48/EC OF THE EUROPEAN PARLIAMENT AND OF THE COUNCIL of 29 April 2004 on the enforcement of intellectual property rights (Text with EEA relevance)*. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A32004L0048&qid=1648284143554>.
 7. *Association Agreement between the European Union and its Member States, of the one part, and Ukraine, of the other part*. URL: http://publications.europa.eu/resource/cellar/4589a50c-e6e3-11e3-8cd4-01aa75ed71a1.0006.03/DOC_1.
 8. *Бернська конвенція про охорону літературних і художніх творів від 24.07.1971 (переклад українською)*. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_051#Text.
 9. *Про авторське право і суміжні права : Закон України від 23.12.1993 р. № 3792-XII. Дата оновлення: 14.10.2020*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3792-12#Text>.
 10. *Всесвітня конвенція про авторське право 1952 року (переклад українською)*. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_052#Text.
 11. *Кулініч О. Умови надання правової охорони творам та окремим їх елементам. Збірник наукових праць «Актуальні проблеми держави і права». 2011. Випуск 58. С. 441–449.*
 12. *Штефан А. Феномен творчої діяльності в авторському праві. Теорія і практика інтелектуальної власності. 2018. № 4. С. 5–13.*
 13. *Емма Шеркліфф. Заключний звіт 2020. Видавнича галузь в Україні: результати дослідження*. URL: <https://drive.google.com/file/d/1hARQYru6tR5eSJpb3jzHTXDJPuTY75d3/view?usp=sharing>.
-
1. *Berne Convention for the Protection of Literary and Artistic Works (as amended on September 28, 1979)*. URL: <https://wipolex.wipo.int/en/text/283698>.
 2. *Universal Copyright Convention as revised at Paris on 24 July 1971, with Appendix Declaration relating to Article XVII and Resolution concerning Article XI 1971*. URL: http://portal.unesco.org/en/ev.php-URL_ID=15241&URL_DO=DO_TOPIC&URL_SECTION=201.html.
 3. *Directive (EU) 2019/790 of the European Parliament and of the Council of 17 April 2019 on copyright and related rights in the Digital Single Market and*

- amending Directives 96/9/EC and 2001/29/EC. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/HTML/?uri=CELEX:32019L0790&from=EN>.
4. Directive 2001/29/EC of the European Parliament and of the Council of 22 May 2001 on the harmonisation of certain aspects of copyright and related rights in the information society. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A32001L0029&qid=1648284143554>.
 5. Directive 2006/116/EC of the European Parliament and of the Council of 12 December 2006 on the term of protection of copyright and certain related rights (codified version). URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A32006L0116&qid=1648284143554>.
 6. DIRECTIVE 2004/48/EC OF THE EUROPEAN PARLIAMENT AND OF THE COUNCIL of 29 April 2004 on the enforcement of intellectual property rights (Text with EEA relevance). URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A32004L0048&qid=1648284143554>.
 7. Association Agreement between the European Union and its Member States, of the one part, and Ukraine, of the other part. URL: http://publications.europa.eu/resource/cellar/4589a50c-e6e3-11e3-8cd4-01aa75ed71a1.0006.03/DOC_1.
 8. Bernska konventsia pro okhoronu literaturnykh i khudozhnykh tvoriv vid 24.07.1971 (pereklad ukrainskoiu). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_051#Text.
 9. Pro avtorske pravo i sumizhni prava : Zakon Ukrainy vid 23.12.1993 r. № 3792-XII. Data onovlennia: 14.10.2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3792-12#Text>.
 10. Vsesvitnia konventsia pro avtorske pravo 1952 roku (pereklad ukrainskoiu). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_052#Text.
 11. Kulinich O. Umovy nadannia pravovoi okhorony tvoram ta okremym yikh elementam. Zbirnyk naukovykh prats «Aktualni problemy derzhavy i prava». 2011. Vypusk 58. S. 441–449.
 12. Shtefan A. Fenomen tvorchoi diialnosti v avtorskomu pravi. Teoriia i praktyka intelektualnoi vlasnosti. 2018. № 4. S. 5–13.
 13. Emma Sherkliff. Zakliuchnyi zvit 2020. Vydavnycha haluz v Ukraini: rezultaty doslidzhennia. URL: <https://drive.google.com/file/d/1hARQYry6tR5eSjpb3jzHTXDJPYTY75d3/view?usp=sharing>.

Надійшла до редакції 22.03.2022 року

Ulitina O. Literary works legal protection in creative industries. The article is devoted to the issues of the literary works legal protection and its importance for the creative industries development. As long as literary works are one of the most common objects of copyright, they often serve as the basis for the creative industries activities. An important feature of literary works is that they can be both completely separate works and be part of other compiled works. This feature makes literary works important for the book publishing, film, computer game, advertising, marketing industries and also for education and culture.

In this context, the legal protection of literary works is of particular importance. International legal protection of literary works is carried out in accordance with a number of international acts, including the Berne Convention for the Protection of Literary and Artistic Works, the Universal Copyright Convention of 1952, and some Directives of the European Parliament and the Council. In Ukraine the provision of legal protection to literary works is provided in accordance with the Law of Ukraine «On Copyright and Related Rights».

The author concludes that legal protection of literary works can occur in compliance with two main requirements. The first — the work has to be fixed in a tangible form and has to be expressed in words. The second — it has to be the author's own intellectual creation, that is the work has to be new and original, and the author has to make certain creative efforts to create it.

The protection of literary works plays a significant role in the development of creative industries and is crucial for the organization of their work. Compliance with the IP law concerning the creation and use of literary works in the creative industries is the basis for their economic growth, while violations of IP law and attempts to circumvent the legal mechanisms of the use of law reject the industry, in particular by preventing it from entering the international market.

Keywords: Literary works, copyright, intellectual property law, creative industries, objects of copyright